

УДК 336.15:336.74

С. Шевченко

АНТИКРИЗОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОПИТУ НА ГРОШІ

Зазначено, що причиною виникнення будь-якої природної економічної кризи є порушення рівноваги. Доведено, що баланс може бути досягнуто за рахунок рівноваги показників попиту та пропозиції на гроші. Зауважено, що регулювання грошового попиту можна розглядати як дієвий інструмент антикризового управління. Висвітлено питання формування попиту на гроші в умовах кризи.

Ключові слова: фінансова система, попит на гроші, інфляція, монетарна політика.

Світова фінансова криза 2008 р. і сучасна криза банківської системи Кіпру черговий раз поставала перед економічною спільнотою загрозу фінансової кризи. Хоча першопричинами називають не економічні, а політичні чинники, відлуння фінансових потрясінь на економічні системи різних країн є очікуваним. Різні підходи до управління банківською системою в різних країнах, з одного боку, розширюють арсенал можливих антикризових заходів, з іншого – ускладнюють реакцію щодо локалізації кризових явищ. Відповідно до вимог міжнародних фінансів, попит на гроші змінюється в контексті стану національної економіки та динаміки ринкових реформ.

Міжнародний досвід показує, що органи монетарної влади можуть впливати на стан економіки лише у короткотерміновому періоді. Вже давно емісія грошей перестала бути дієвим фактором впливу на економіку країни. Бурхливий розвиток міжнародної фінансової системи зводить до мінімуму інструментарій внутрідержавного регулювання. За відсутності скоординованих дій у процесі здійснення інших видів економічної політики (фіскальної, промислової, торговельної, зовнішньоекономічної), будь-які заходи з боку центрального банку будуть неефективними та можуть призвести лише до зростання його витрат і нарощування інфляційних тенденцій [1].

У період глибокої економічної кризи в монетарній сфері України визначається явище “незадоволеного попиту” на гроші. Динаміка попиту на гроші випереджає всезростаючу пропозицію грошей. Причини такого негативного явища обумовлені значною трансформаційною кризою.

Фінансова криза 2008 р. була неминуча. За відсутності відповідних дій, як бачимо, вона легко трансформується в світову економічну кризу. Зусилля економічно розвинених країн, спрямовані на подолання світової фінансової кризи, на сьогодні не дали суттєвих результатів. Банківська криза Кіпру є тому доказом, і багато хто з економістів-аналітиків розглядає її як відголосок попередньої.

Подібні потрясіння не можуть не заторкнути і вітчизняної фінансової системи. Об’єктивно, більшість населення України не відчули на своєму гаманці великих змін, але це не означає, що країні вдасться лишитись осторонь від кризи. Факт, що понад 70% інвестицій до України поступають із Кіпру, свідчить про тісний зв’язок між двома країнами. На часі не вдаємося до детального аналізу походження зазначених інвестицій.

На сьогодні реаліями в Україні є дефіцитний платіжний баланс, велика залежність від експорту металів і зерна та імпорту капіталу, високих технологій, нафти й газу. Характерними є висока концентрація виробництва і капіталу в країні та низькі можливості децентралізації ризиків. Посилюють проблему висока соціальна поляризація і неспроможність політичної системи виробити і реалізувати швидкі й ефективні рішення в економічній політиці, низька частка малих та середніх підприємств у ВВП та високий рівень приватного споживання у ВВП.

Процес перетворення бюджетного дефіциту у державний борг через розміщення інструментів державної позики мав сприяти обмеженню інфляційних явищ та демонетизації економіки. Проте продовжувалось зниження попиту на гроші, що було обумовлено комплексом причин, серед яких найважливішою було продовження спаду реального виробництва.

Сподівання скеровуються на те, що недостатньо розвинута у фінансовому аспекті країна має певні переваги в кризовій ситуації: менші обсяги фінансових послуг менше впливають на динаміку економіки, і вони мають менші негативні наслідки. Хоча слабка фінансова система дійсно відтягує проникання кризи в реальну економіку, водночас, може затягнути період оздоровлення економіки.

Для кожної сучасної країни банківська система є основною опорою стабільного розвитку. Згідно з Конституцією України та Законом України “Про Національний банк України”, основною функцією НБУ є забезпечення стабільності грошової одиниці. Однак її можна трактувати по-різному, оскільки вона недостатньо чітко визначає, що, власне, є пріоритетом – внутрішня чи зовнішня стабільність грошової одиниці. На сьогодні, саме банківська система взяла на себе функцію емітента з допомогою механізму кредитування. А кіпрські події відчутно похитнули віру населення у захищеність банківських вкладів як таких.

Факт наповнення банківської мережі фінансовими ресурсами тісно пов'язаний із ступенем довіри населення до комерційних банків. В умовах кризи завжди спостерігається підвищений попит на гроші з боку населення, оскільки вкладники зацікавлені максимально повернути свої фінанси. Паралельно з цим, значно спадає показник швидкості обертання грошей, адже вони осідають в домашніх господарствах у вигляді заощаджень, ці процеси спрацьовують лише як механізм запуску, розвитку і поглиблення кризи.

Особливістю будь-якої кризи є стрімке залучення всіх дотичних процесів. Перманентна економічна криза супроводжується процесами, які не враховані під час розробки більшості сучасних економічних концепцій. Вплив незадоволеного платоспроможного попиту на макроекономічну ситуацію призводить до того, що виробництво товарів і надання послуг переважають грошове забезпечення споживачів.

Для характеристики рівня попиту на гроші переважно використовують показник монетизації ВВП. Шляхом співставлення грошової маси або отриманих грошових агрегатів визначається відповідний показник монетизації ВВП. Значення монетизації ВВП є узагальнюючим показником попиту на гроші, які відображають ступінь “насиченості” економіки грошми та рівень включення в товарно-грошові відносини національного багатства.

Постійна зміна показника монетизації свідчить про нестабільність попиту на гроші. Визначальними особливостями попиту на гроші в умовах економічної кризи є:

– по-перше, в розвинених ринкових економіках гроші є капіталом, одним з найефективніших способів примноження багатства, а в економіці України вони продовжують використовуватися як засіб мінімізації витрат;

– по-друге, в розвинених ринкових економіках перешкоди для руху капіталу є незначними. В економіці України держава має можливість деформувати основні чинники руху капіталу (норма відсотка, облікова ставка, курс валюти);

– по-третє, вплив розвитку грошової пропозиції на попит, що вважається несуттєвим в розвинених економіках. В економіці України надмірне зростання грошової пропозиції зруйнувало уявлення про те, що гроші – це результат приросту ВВП, а відтак, знецінило грошові запаси.

В умовах недостатнього платоспроможного попиту товаровиробники не одержують відповідної частки доходу і, як наслідок, за інших рівних умов порушується процес відтворення виробництва, працівники найманої праці не одержують належний їм дохід, у товаровиробників зростають залишки готової продукції та товарів, що вимагає додаткових витрат на їх утримання, бюджет недоодрержує від товаровиробників відповідні податки. Як наслідок, у перспективі кредитно-банківська система втрачає можливості щодо приросту швидкоплинної вигоди від додаткових кредитних ресурсів. У цій ситуації може підвищуватися попит з боку товаровиробників на додатковий банківський кредит і, відповідно, підвищуються процентні ставки за кредит.

Структура грошової маси та її розміщення в Україні свідчить про деформацію. Відтік до офшорних зон із наступним повернення у вигляді інвестицій не може свідчити про фінансову привабливість країни. Кіпр як основна офшорна зона дискредитувала, а відтак, представлений механізм втратив актуальність. Розміщення грошової маси не забезпечує її достатньо високу стабільність і частка коштів на розрахункових і поточних рахунках скорочується, що є причиною збільшення незадоволеного попиту на гроші.

Для внутрішнього українського грошового ринку характерним є те, що важливим чинником демонетизації економіки України є постійно зростаюча частка готівки в грошовій масі. Гроші поза банками зростають випереджаючими темпами порівняно з іншими грошовими агрегатами. Готівкові гроші не беруть участі в мультиплікації банківських грошей, а тому їх зростання призводить до подальшої демонетизації економіки.

До об'єктивних причин падіння попиту на гроші можна віднести глибоку трансформаційну кризу, яка супроводжується спадом виробництва, інфляцією та розладом монетарної сфери та фінансових механізмів. Суб'єктивними причинами стає відсутність раціональної ринкової поведінки у більшості учасників економічної діяльності.

Криза банківської сфери України, як і світової банківської системи, вимагає оновлення підходів до регулювання. Не випадково коливання курсу національної валюти НБУ пояснював слабкістю економіки та динамікою платіжного балансу. Комерційні банки, уникаючи кредитування реального сектора економіки, протягом останнього часу нарощували обсяги споживчого кредитування, обсяги якого в 2007 – 2008 рр. досягли 70 млрд грн [2].

Банківська система, внаслідок неповернення грошей, скорочує можливість розширення депозитних рахунків, які є основою кредитних грошей. Скорочення кредитування зменшує можливості для розширення відтворення економіки.

Спроби підвищення попиту на українські гривні вже не раз проводились НБУ в рамках стабілізаційної політики, для чого використовувались: підвищення облікової ставки, збільшення ставки ломбардного кредитування, збільшення резервних вимог, було дозволено обмежене використання ОВДП для формування резервів НБУ, вводилась заборона для використання рахунків для спекулятивних операцій з валютою, що мало підвищити попит на українську валюту.

Такі заходи НБУ змушували банки тримати у вигляді резервів українські гривні, що стимулювало конверсію іноземної валюти, а також поширювало використання ОВДП. Проте збільшення резервних вимог впливає на кредитні можливості банківської системи і стає чинником зростання незадоволеного попиту на гроші. Заходи щодо підвищення попиту на гроші входять у протиріччя з реаліями стану економіки України.

Монетарна політика, яка проводилась в Україні до сьогодні, була орієнтована, здебільшого, на досягнення відповідних значень макроекономічних показників, насамперед розміру інфляції. Проте доведення монетарних показників до значень, рекомендованих МВФ, зумовило нехтування процесами в реальному секторі економіки. Економічна політика спрямована на боротьбу з наслідками – інфляцією, а не з причинами її виникнення, які приховані в неефективній структурі економіки, застарілій технологічній базі, низькій конкурентоспроможності тощо. Намагання досягнути показників монетарної стабільності не сприяє роз'ясненню актуальних проблем реформування економіки України.

Слабкі місця української економіки чітко проявили себе восени 2008 р. унаслідок впливу зовнішнього фактора – світової фінансово-економічної кризи. На сьогодні спостерігаємо, як банківська система однієї країни може вплинути на світові фінанси. Виникає питання: чи справді процеси інтеграції міжнародних фінансів повинні бути глобальними? Криза спонукає до посилення ролі держави там, де її втручання було мінімальним, – у фінансовій сфері.

Дотичною до найактуальніших проблем подальшого розвитку української економіки є і проблема управління процесом формування попиту на гроші. У сучасних умовах формування попиту на гроші має бути скоординоване з широким діапазоном чинників, пов'язаних як із монетарною сферою, так і з іншими сферами економіки, які зазнають постійної трансформації.

В умовах, коли нестабільність економічної системи піддається форсованим впливам, як із середини, так і ззовні, будь-який інструмент може бути корисним. Тому регулювання попиту на гроші як потенційний важіль повинно активно використовуватись у розробці як антикризових, так і поточних заходів державного управління.

Література

1. Міщенко В. І. Взаємодія органів державного управління як фактор подолання фінансової кризи / В. І. Міщенко, Р. С. Лисенко // Фінанси України [Текст]. — 2009. — № 1. — С. 50—57.

2. Матеріали Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.bank.gov.ua.

S. Shevchenko

ANTICRISIS ADJUSTING OF DEMAND OF MONEY

Reason of origin of any common economic crisis is an unbalance. To attain the balance can be used by the equilibrium of indexes of demand and supply of money. Adjusting of money demand can be examined as an effective instrument of anti crisis management. In the article the question of forming of demand of money in the conditions of crisis is reflected.

Key words: financial system, demand of money, inflation, monetary policy.